

ERMIS LAFAZANOVSKI

Ermis Lafazanovski (1961), prozaist in esejist. Dela na Inštitutu za folkloro "Marko Cepenkov" v Skopju. Prevaja iz romunščine in madžarščine. Objavil je naslednje knjige: *Pol maurice* (kratke zgodbe, 1992), *Ko so si v Skopju izmislili dežnike* (kratke zgodbe, 1998), *Plemič* (roman, 1997), *Opisovalec* (roman, 2001, nagrada Društva pisateljev Makedonije za najboljšo prozno delo), *Roman o orožju* (roman, 2003). Zastopan v več antologijah sodobne makedonske kratke zgodbe v Makedoniji in tujini.

Ko so si v Skopju izmislili dežnike

Ta bolezen. Bolezen, o kateri se ne govori in ne kaže znakov, bolezen, ki se je ne da odkriti pravočasno – ko se odkrije, je že prepozno. Pojavi se brez bolečine, pride tiho in podlo, uničuje in onesrečuje dvakrat bolj, kot bi si lahko zamišljali; pride od zunaj, številna in večplastna je, s ciljem, da se njeni sestavni deli združijo v eno – sredi telesa. Najprej napade prste na nogah in rokah, potem lase, ki so očitno posiveli, vstopa skozi usta in nos, prodira skozi kožo, ki ni pokrita z obleko in začne počasi kot tat razjedati človekovo telo, ne da bi ta vedel, da se mu je kaj zgodilo, ne da bi trenil z očesom, kot se reče. Njeni številni delci se, kot da bi prinašali novice, srečujejo v človekovi duši in postajajo eno, nekaj, kar ne boli, ne peče in se ne premakne z mesta, toda človek, ki ima tako bolezen, je obsojen na večno trpljenje, na večno moledovanje.

***

Bil je dan za kopanje in česanje na prečko, dan za menjanje perila, za britje, preštevanje drobcenih otrok, za vonjanje kadila, za molitev k materi božji s solznimi očmi, dan za odzivanje na klice zvonov, leta, ko so nekje na belem svetu izumili fotografiranje in nenazadnje dan, ko so se – hvala bogu za ime, ki mu ga je dal – Trendafil^{*} na čelu, dva otroka in žena pa za njim prvič v življenju odpravili na fotografiranje, veseli in malo zmedeni, mirni, čeprav neprespani.

Njegova žena in otroci so se držali skupaj, da se ne bi izgubili v vrtincu mesta, in pazili, da ne bi izgubili izpred oči Trendafile, ki je tekel nekaj korakov pred njimi, urejen in načičkan v kmečki opravi, kot da bi šel na semenj, in si s komolci utiral pot med malopridneži in šemami.

Hodil je mimo oken turških starešin in umazanih stekel na slaščičarnah, mimo lesketajočih se zob zlatarjev in temnih oči kradljivcev, ki so bili skriti v še temnejših ozkih ulicah, hodil je mimo trgovin s kotenino in svilo, mimo čajnic in kavarn, toda nikjer se niso ustavili, ker jim Trendafil tega ni dovolil.

Tekel je naprej in se kot nor prerival, otepal okrog sebe, vsake toliko je pogledal svoj sukriječ, da mu ga ne bi kdo pomečkal, in se ozrl nazaj, da bi preveril, če mu njegovi sledijo. Ti pa so tekli za njim brez diha in postanka, čeprav so se ženine oči in oči otrok kot ptičji kakci lepili na okna, na čiste in mamljive trgovine, in če ne bi bilo fotografiranja, dogodka, ki so ga čakali, bi koga od njih zlahka zanesla lepota in bi se ustavil pred izložbo in brez sramu rekel "hočem to" ali "hočem ono" in takrat bi moral Trendo odvezati mošnjček in izvleči zlatnike in napoleone, ki jih je za posebne priložnosti tiščal pri sebi kot pravi skopuh vse od svoje svatbe naprej.

Ta bolezen je Trendafile napadla, ko je skupaj z ostalimi člani družine, ki so ga dohiteli, stal pred trgovino s fotografiranimi obrazi, nekateri so bili obarvani, drugi senčeni, bila je cela paleta obrazov, moški, ženske, Turki, Arnavti, vsi ti so pustili svoje duše ujete v majhne kvadratne ploščice in sedaj brez duš tavajo po belem svetu; stiskaške dušice z druge strani pa je prevzelo s strahom pomešano zadovoljstvo. Nekje od spodaj od pet protj glavi je vrela njihova kri. Stali so pred izložbo, njihovi vzhičeni obrazi so bili podobni obrazom na slikah, ki so jih gledale iz notranjosti izložbe. Zdelo se je, da so vsi srečni, vse do trenutka, ko je Trendo zbral pogum in odločnost glave družine in rekel:

"Kupil bom dežnik!"

Ker je bil dan za fotografiranje in poljubljanje ikon in je vedel, kaj žena in otroci pričakujejo, kaj naj bi tega dne počeli, torej da se bodo po dolgem zavlačevanju, prepričevanju in razpravah končno skupaj fotografirali za spomin, slike pa bodo obesili na steno, kot to počnejo bogati trgovci s kotenino, svilo in kavo; nikakor pa v ta načrt ni spadal navaden dežnik, saj razen Trenda nihče ni opazil, kako pokončno in ponosno stoji v enem izmed kotov izložbe, povsem jasno je bilo, da je namenjen za prodajo.

* vrtnica (op. prev)

In ker ona seveda ni verjela lastnim ušesom, mu je znova postavila vprašanje in on ji je znova odgovoril, spet je vprašala in on je spet odgovoril. Vse je kazalo, da se on sploh ni imel namena fotografirati, da se mu že kar nekaj časa plete po glavi, da bo kupil dežnik, česar pa ni povedal samo zato, da načrt, ki ga je v glavi pripravila njegova žena, ne bi preprečil nakupa.

Za prvi znak nastopa bolezni se v njegovem primeru lahko šteje trenutek, ko je pred izložbo s fotografijami kot majhen otrok začel kričati, čeprav je bil že kar v letih, da želi dežnik. Ob takem razvoju dogodkov so ga začeli zmedeno gledati tudi njegovi majhni otroci. Ženi pa se je začelo počasi svitati, ker ji je on svojo zamisel tudi jasno povedal. Če Trendafil ne more postati bogataš, potem želi postati vsaj gospod, le kdo pa bi v njem prepoznal tako lastnost, če nima dežnika?

"Le s katerim denarjem boš kupil dežnik, naj ti na glavi zrasede dežniki," je poskusila reševati žena, če se je sploh še kaj rešiti dalo, in nadaljevala, ali misli, da ga bodo, če si bo kupil dežnik, bogataši takoj sprejeli medse, njega Trendafila grobarja, njega Trendafila vrtnarja, njega pleskarja in zidarja, smetarja in nosača na hrbtu, njega ušivca in prodajalca suhega sena?

"Ne! Dežnik bom kupil!" je rekel, oči so se mu začele svetlikati, drugim pa so se pomračile.

"Kaj pa tvoje včerajšnje besede, da se gremo jutri slikat in smo ti vsi skušali ugajati in te veseli stiskali k sebi?" je spet začela ona, čeprav je bil njen glas vse bolj podoben piskanju otrok, ki so postali nemirni, saj so slutili prepir.

In potem je ona še dodala – kot zadnje – da je treba otrokom kupiti opanke in da so zaloge soli in petroleja pri koncu ...

Nič ni zaleglo, saj je on kričal na ves glas – in kljub ogromni gneči, tekanju gor in dol, se jih je našlo nekaj, ki jih je obkrožilo, da bi videli, kdo kriči – "Kupil bom dežnik, če rečem ... kupil bom dežnik!"

Potem ni več razpravljaj. Trendafil je dobil drugačne oči, njegove zenice so se potopile na dno vodnjaka otožnosti, kjer najdemo tako bolezen.

Izlekel je robec in si začel brisati zavaljeni tilnik. Gledal je levo in desno, da bi videl, ali ga kdo gleda, ko kupuje dežnik v trgovini, kjer so ga kupili tudi trapasti Trajko, gospod Mitre, pop Josif, gosa Magdalena za svaka Milana in drugi, med njimi tudi Tripun, ki ima dve hčeri, omoženi s trgovcema.

Trendafil ni bil tak kot včeraj.

Bolezen se je razširila po vsem telesu, skromno je prišla do žolča, nadaljevala do želodca in ker tam ni našla nič zanimivega, je pustila stvari, kot so, in šla dalje, vse dokler ni v nekem majhnem kotičku telesa našla od strahu prežete Trendafilove duše, v katere mehko telo je brez pomisleka zarila svoje modre kremplje, in ne samo, da ni mislila oditi, nameravala je ostati. Bolj ko ga je stiskala, manj je prepoznaval lastno ženo, ki ji je nalašč razobličil podobo, in svoja otroka, ki sta začela kričati, ko sta ga videla takšnega, saj sta slutila, da je nekaj narobe, ni prepoznal niti mimoidočih, ki so se z večjim zanimanjem začeli zbirati okrog družine.

V teh trenutkih je Trendafil videl le samega sebe, z dežnikom v rokah, kako se priključuje drugim gizdalinom iz sošeske, kako se z njimi sprehaja po sejmu gor in dol.

Ta bolezen je že zavladala svetu.

Z vso silo je pahnil ženo od sebe, rekoč "Izgini!", da je podrla oba otroka in so vsi skupaj pristali na tleh. Zaman je bilo slišati: "Ne delaj tega, zaradi otrok, ne meči denarja stran ...", nič ni pomagalo, jokaje je pobrala cunje in otroka, ko je odhajala, je zakričala, da jo je slišal ves svet. "Kaj ti bo dežnik, nesrečni Trendafil, v deželi, kjer nikoli ne dežuje?"

Ko je ostal sam pred izložbo, je s soboslikarskimi, zidarskimi, pa tudi kočijaškimi psovki odgnal ljudi, iz žepa izvlekel zavezano mošnjo, jo odvezal, vzela denar in smelo zakorakal v prodajalno.

Bilo je poldne, vreme ni moglo biti lepše, ko je Trendafil, verjetno srečnejši kot kdaj koli, prestopil prag fotografskega ateljeja, vzravnan in ponosen v svoji noši: s fesom na glavi, z dolgimi spodnjicami, zavihanimi nad opankami, v beli srajci, s pasom okrog hlač in v črnem brezrokavniku iz sukna. V desni roki je držal dolg črn dežnik in se oziral okrog sebe v množici hitečih ljudi. Naredil je nekaj korakov po ulici, nato je obstal z razkoračenimi nogami, opirajoč se na dežnik, kot da bi se fotografiral. In zares ni ostal neopažen: vsi so ga začeli pozdravljati: Albanci, Turki, Arnavti, Egipčani, Arabci in Azerbajdžanci, pa tudi Kurdi in kdo ve, kdo še vse.

Kaj bi sploh govorili o Trendafilovem obrazu, bil je okrogel in smešen z znanim samozadovoljstvom – on in njegova bolezen sta bila srečna!

Toda naenkrat, kot še nikoli do tedaj, so se ljudje pognali v beg, žene so kričale, otroci so jokali, konji tekali, mule in osli so rigali, zaprli so prodajalne, ljudi je zgrabila panika. V ozkih uličicah se je zbrala nepopisna množica ljudi: šli so v lastni pregon kot reka, lava, kot da bi bilo konec sveta. Od daleč je bilo videti ognjene zublje, pokanje in glasove umirajočih.

***

Da, to je bil dan za kopanje, za cerkev, za kupovanje lokuma in halve, za pitje kave, sprehode in fotografiranje, tudi za nakup dežnikov, bil pa je tudi dan za vstajo in upor, za požiganje do temeljev, dan, ko je Trendafil z okrvavljeno srajco in brezrokavnikom padel na kamnita tla, s sezutimi opankami in velikim nasmeškom na ustnicah, z dežnikom čvrsto v rokah, poteptala ga je množica pobesnelih ljudi, ki se je podala v paničen beg.

Tako je umrl on, ta bolezen pa še vedno vlada svetu.